

Lana Čačić
Hrvatski restauratorski zavod
Služba za pokretnu baštinu - Odjel za tekstil
Zagreb, Ilica 44

RAZLIČITI NAČINI DOKUMENTIRANJA KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKIH RADOVA U ODJELU ZA TEKSTIL HRVATSKOG RESTAURATORSKOG ZAVODA

Sastavni dio svakog konzervatorsko-restauratorskog postupka na pokretnim kulturnim dobrima čini izrada dokumentacije. Kao takva ona je usmjerena na **evidenciju stanja kulturnoga dobra** kojim se prikupljaju relevantne informacije o objektu, čime se osigurava metodološki pristup radovima i izrada primjerenog prijedloga konzervatorsko-restauratorskih radova i **dokumentiranje radova na kulturnom dobru** kojima se evidentiraju svi poduzeti postupci, metode i materijali bitni za buduće konzervatorsko-restauratorske tretmane, kao i za procjenu primijenjenih.

Na odjelu za tekstil Hrvatskog restauratorskog zavoda (HRZ) izrada dokumentacije može se podijeliti na:

- **obveznu dokumentaciju unaprijed određenog oblika**
- **radnu dokumentaciju**
- **znanstvenu dokumentaciju različitih laboratorija**
- **dokumentaciju ovisnu o specifičnostima umjetnine.**

Podaci prikupljeni s pomoću ovih istraživanja pomažu boljem i kvalitetnijem donošenju odluke za objekt, primjerenom konzervatorsko-restauratorskom tretmanu te etičnom upravljanju kulturnim dobrom uz odrednice kao što su: načelo minimalne intervencije, korištenje metoda i materijala usmjerenih k reverzibilnosti kako bi se smanjila mogućnost problema kod budućeg tretmana, istraživanja i korištenja.

OBAVEZNA DOKUMENTACIJA su tipizirani obrasci koje su unaprijed zadali Ministarstvo kulture, nadležni konzervatorski odjeli i Hrvatski restauratorski zavod. Ova vrsta dokumentacije izrađuje se prikupljanjem postojeće dokumentacije konzervatorskih odjela, kao i prikupljanjem stručne povijesno-umjetničke literature, a dijeli se na:

- prijedlog konzervatorsko-restauratorskih radova
- prijavnicu za program Ministarstva kulture
- dokumentaciju za prethodno odobrenje
- ulazno-izlazne reverse
- polugodišnja i godišnja izvješća
- izvješće provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova
- elaborat istraživačkih radova.

Prijedlog konzervatorsko-restauratorskih radova je dokument kojim se predlažu potrebni radovi na umjetnini na osnovi molbe vlasnika i nadležnoga konzervatorskog odjela. Sastavlja se na temelju procjene konzervatora-restauratora o stanju umjetnine na terenu (*in situ*) ili procjene stanja na temelju dokumentacije dobivene od nadležnog konzervatorskog odjela. Dostavlja se vlasniku, nadležnom konzervatorskom odjelu i Ministarstvu kulture.

Prijavnica za program Ministarstva kulture je tipizirani dokument Ministarstva kulture koji se može odnositi na prijavu za prethodna istraživanja (konzervatorsko-restauratorska), prijavu za izradu potrebne dokumentacije (konzervatorsko-restauratorski elaborat, troškovnik zaštitnih istraživanja i svu potrebnu dokumentaciju ovisno o vrsti kulturnoga dobra potrebnu za izvođenje konzervatorsko-restauratorskih radova) i prijavu za izvođenje radova. Ako se kod pokretnoga kulturnoga dobra podrazumijeva da je sve tri navedene faze moguće izvršiti u jednoj godini, podnosi se jedna prijava s posebno razrađenim navedenim fazama radova. Važno je napomenuti da je uz prijave za programe zaštite i očuvanja kulturnih dobara potrebno priložiti i svu konzervatorsko-restauratorsku dokumentaciju.

Dokumentacija za prethodno odobrenje je dokument kojim se od nadležnoga konzervatorskog odjela traži odobrenje za izvođenje predloženih radova poput: istraživanja, analiza, dokumentiranja, uklanjanja nečistoća i uklanjanja neprimjerenih intervencija.

Ulazno-izlazni revers je dokument kojim primitak ili povratak umjetnine potvrđuju izvođač radova (Hrvatski restauratorski zavod), vlasnik i nadležni konzervatorski odjel.

Polugodišnja i godišnja izvješća su dokumenti kojima se podnosi periodični izvještaj o tijeku i realizaciji dogovorenih konzervatorsko-restauratorskih radova na umjetnini. Polugodišnja izvješća služe kao interna dokumentacija koja ostaje u arhivu Hrvatskog restauratorskog zavoda, dok se godišnja izvješća dostavljaju Ministarstvu kulture.

Izvješća provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova objedinjuju sve informacije prikupljene o kulturnom dobru prije, tijekom i nakon konzervatorsko-restauratorskih radova. Kao takva obuhvaćaju istražnu dokumentaciju, grafičku dokumentaciju, tehnološku dokumentaciju, radnu fotodokumentaciju, kemijsku i znanstvenu dokumentaciju, kao i dokumentaciju ovisnu o specifičnostima umjetnine te popis svih materijala koji su korišteni u izvođenju radova, faze konzervatorsko-restauratorskih radova, uputu za način čuvanja i održavanja kulturnoga dobra i popis svih radnika i suradnika.

Elaborat istraživačkih radova objedinjuje konzervatorsko-restauratorska istraživanja na objektu zajedno sa znanstvenom dokumentacijom različitih laboratorija, kao i svu radnu dokumentaciju. Dostavlja se Ministarstvu kulture, nadležnom konzervatorskom odjelu, ustanovi ili župi u čijem je vlasništvu kulturno dobro i arhivu Hrvatskog restauratorskog zavoda.

RADNA DOKUMENTACIJA je dokumentacija koja se izrađuje na razini Hrvatskog restauratorskog zavoda i samog odjela. Prikuplja se istraživanjem na samom objektu. Izgled radne dokumentacije nije strogo propisan i svaki konzervator-restaurator odlučuje o njezinu izgledu, obuhvatnosti i opsežnosti te definira kako će vizualno i tekstualno biti dokumentirane prikupljene informacije.

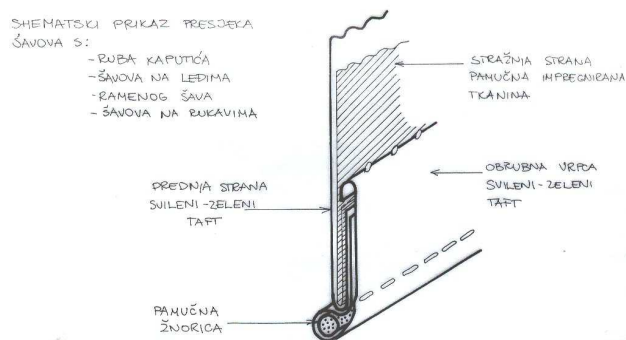
Radna dokumentacija obuhvaća:

- dnevnik rada
- istražnu dokumentaciju (naziv, autor, datacija, vlasnik, materijal, oštećenja)
- grafičku dokumentaciju (iscrtavanje vrsta oštećenja, slojeva, šavova, krojnih dijelova, konstrukcije predmeta, raport uzorka: tkanja, vrpca, resa, čipke)
- tehnološku dokumentaciju (pisani oblik grafičke dokumentacije)
- radnu fotodokumentaciju (fotozapisi pod normalnim osvjetljenjem).

Dnevnik rada je dokumentacija koja sadržava podatke o suradnicima, stručnjacima, vrsti radova, materijalu, recepturama, nalazima za vrijeme radova i vremenu koje je utrošeno za obavljanje radova koju je konzervator-restaurator dužan voditi tijekom radova na objektu.

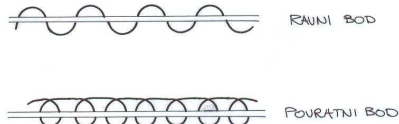
Istražna dokumentacija odnosi se na inventarizacijske podatke koji određuju o kojim kulturnom dobru se radi. Sastoji se od osnovnih podataka, opisa umjetnine i sastavnih dijelova, podataka o materijalu, tehnici i svrsi samog objekta, opisa zatečenog stanja i opisa oštećenja koja su se s vremenom dogodila i koja su dovela do potrebe konzervatorsko-restauratorskih radova. Istražna dokumentacija kao takva osigurava smjernice radova, kao i smjernice za što bolje konzervatorski prihvatljive uvjete čuvanja.

Grafička dokumentacija odnosi se na grafičko prikazivanje svih važnih prikupljenih informacija o objektu prije i tijekom konzervatorsko-restauratorskih radova. Obuhvaća iscrtavanje vrsta oštećenja, slojeva, šavova, krojnih dijelova, konstrukcije predmeta, raport uzorka: tkanja, vrpca, resa, čipke.

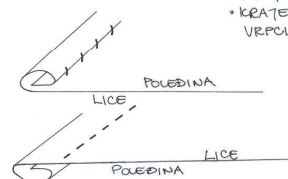
SHEMATSKI PRIKAZ ŠAVOVA S HAČINE GMV-KPO 2888

1. SPOLJNOSTI DOKIH KROJNIIH DIJELOVA I UŠITCI NA GORNJEM DIJELU HAČINE

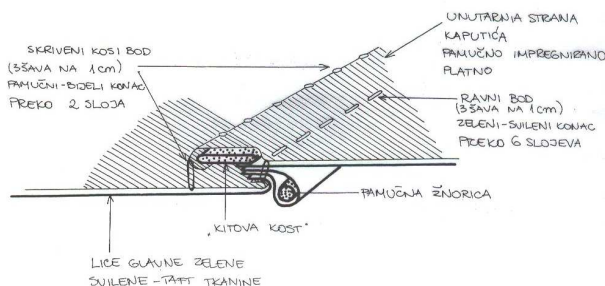

2. PORUBI NA:

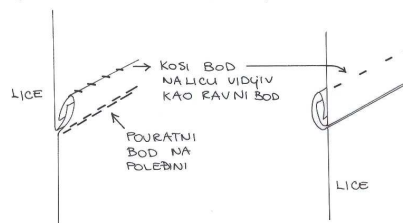
- VRATNOM IZREZU
- DONJEM RIBU HAČINE
- KRAJEVINAMA UKRASNIH VEPCL

SHEMATSKI PRIKAZ PRESJEKA UKRASNIH ŠAVOVA NA LEĐNOJ STRANI KAPUTIĆA "KITOVAH KOSTI"

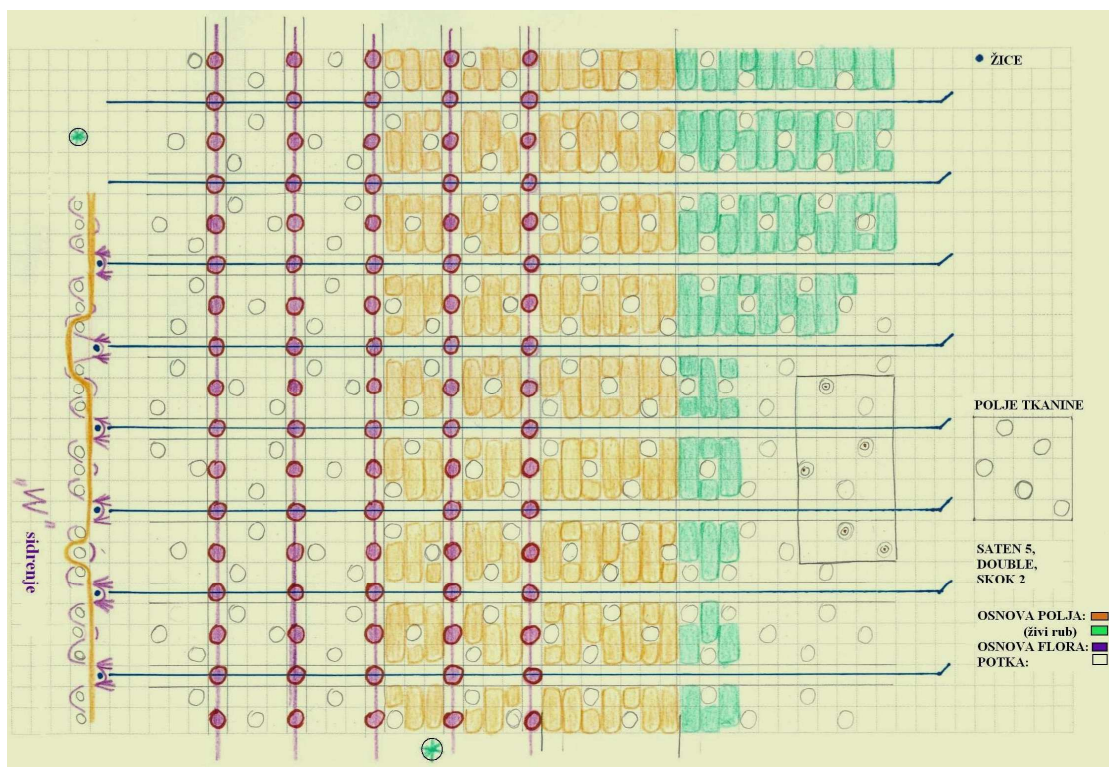

3. SPOLJNOSTI GORNJEG I DONJEG DIJELA HAČINE

Grafički prikaz različitih šavova

Tehnološka dokumentacija je pisani oblik detaljnih grafičkih analiza tkanja, čipke, ukrasnih vrpca, pletiva, konstrukcije predmeta, slojeva, šavova.

Tehnološka analiza tkanja

Radna fotodokumentacija nalazi veliku primjenu upravo u području restauriranja kao pomoćna metoda istraživanja i dokumentiranja stanja restauratorsko-konzervatorskih zahvata na kulturnom dobru. Odnosi se na fotografsku dokumentaciju stanja kulturnog dobra prije, tijekom i poslije radova, gdje se prikupljaju slikovne informacije o kulturnom dobru i fazama koje prolazi tijekom radova.

Važno je napomenuti da konzervator-restaurator prema potrebi i ovisno o izvršenim konzervatorsko-restauratorskim radovima odabire koji će dijelovi radne dokumentacije biti korišteni u elaboratu ili završnom izvješću konzervatorsko-restauratorskih radova.

ZNANSTVENA DOKUMENTACIJA RAZLIČITIH LABORATORIJA je dokumentacija dobivena od različitih laboratorija angažiranih prema potrebama znanstvenih analiza ili identifikacije materijala na kulturnom dobru. Svaki od znanstvenih laboratorija posjeduje svoje tipizirano izvješće, no sva u pravilu imaju format manjeg znanstvenog članka. Kratkim opisom metode rada i rezultatima istih, ova vrsta dokumentacije pomaže konzervatoru-restauratoru u lakšem razumijevanju nastale promjene na kulturnom dobru, kao i u odluci o kvalitetnom smjeru daljnjih radova. Ova vrsta dokumentacije odnosi se na:

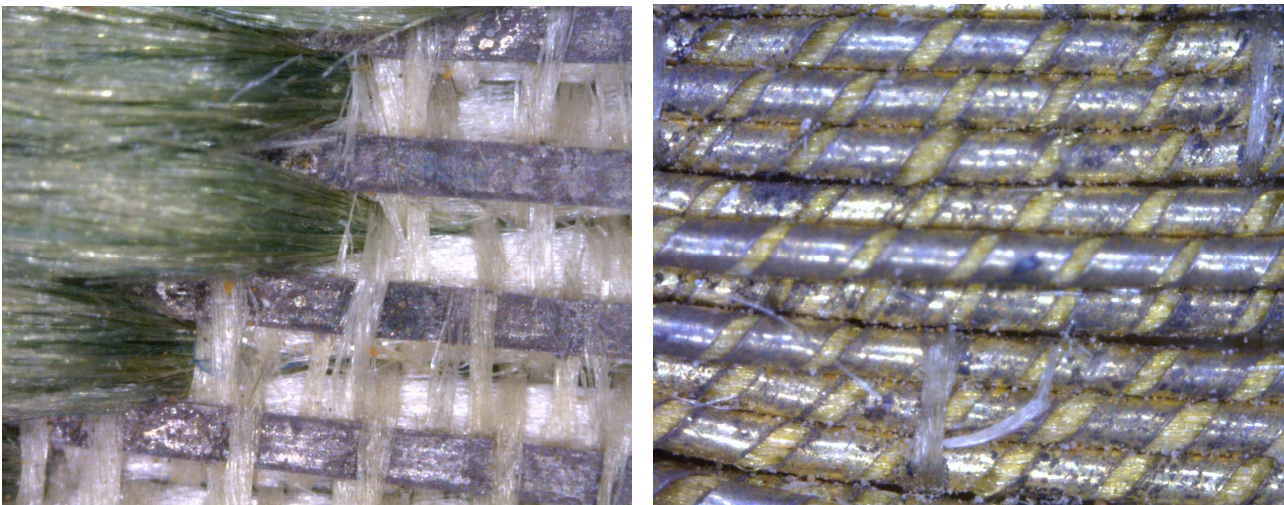
- analizu različitih laboratorija (Prirodoslovnog laboratorija HRZ-a, mikrobioloških laboratorija i Tekstilno-tehnološkog fakulteta)
- analizu različitih institucija (Instituta za antropologiju, Instituta "Ruđer Bošković").

DOKUMENTACIJA OVISNA O SPECIFIČNOSTI UMJETNINE je dokumentacija za koju treba napomenuti da nije obvezna, izrađuje se tijekom dodatnih istraživanja na umjetnini, posebice ako je umjetnina izrađena od više različitih vrsta materijala (npr. oslikana zastava – kombinacije tekstila i slike, relikvije svetih tijela – kombinacija tekstil, kosti, metal, drvo...). Na Odjelu za tekstil najčešće se tijekom radova iskorištava dokumentacija snimanja digitalnim mikroskopom i fotozapis kosim osvjetljenjem, dok se UV snimanje, rendgen, CT snimanje i C14 rabe nešto rjeđe, u slučajevima višeslojnih, volumnih umjetnina kod kojih su prisutni i drugi materijali.

Ova vrsta dokumentacije obuhvaća:

- snimanje digitalnim mikroskopom
- fotozapis kosim osvjetljenjem
- UV snimanje
- rendgen
- CT snimanje
- C14.

Snimanje digitalnim mikroskopom je neinvazivni postupak snimanja detalja površinskog stanja i karakterističnih obilježja kulturnog dobra uz povećavanje od 10 do 200 puta. Na Odjelu za tekstil snimanje digitalnim mikroskopom od velike je koristi kod povećanja malih detalja slabo vidljivih oku, poput tkanja i veza, gdje se uz mogućnost kalibriranja mikroskopa olakšava izrada grafičke i tehnološke dokumentacije.

Snimka digitalnim mikroskopom: detalj veza uz povećanje od 185 puta

Fotozapisi kosim osvjetljenjem su neinvazivni postupak snimanja kojim se uobičajeno fotografiranje nadopunjuje reflektorom koji se postavlja gotovo paralelno, u ravnini s predmetom, u zamračenoj prostoriji.

Rezultat ovakvog snimanja je povećana vidljivost različitih struktura, oštećenja i odignuća koja se ne opažaju pod difuznim svjetlom.

UV snimanje. Pod UV fotografijom najčešće se razumijeva fotografija u vidljivom dijelu spektra, pri čemu je objekt snimanja "osvijetljen" UV zračenjem. Rezultati ovakvog snimanja daju podatke o

pigmentima i promjenama na njima, pa se ovom vrstom dokumentacije koristi uglavnom kod tekstilnih predmeta s oslikanim dijelom.

UV snimka oslikanoga dijela baldahina iz župnog muzeja crkve Gospe od Šunja na Lopudu

Rendgen je postupak snimanja kojim se predmet istraživanja osvjetljava X-zrakama, a dobivena slika (tzv. negativ) prikazuje unutarnju strukturu istraživanih predmeta. Ovom vrstom dokumentiranja koristi se, kako smo prije napomenuli, kod volumnih, višeslojnih kulturnih dobara kako bi se bolje razlučili postojeći slojevi. Nedostatak ovog snimanja se javlja kod predmeta koji na sebi imaju materijal na bazi metala pa se na snimci zacrtavaju kao svjetliji, zbog čega u nekim slučajevima slika postaje teško čitljiva.

CT snimanje je također neinvazivna metoda snimanja, kod koje se u većoj mjeri i na složeniji način rabe rendgenske zrake i posebni detektori zračenja. Rezultat ovakvog snimanja su detaljni slojeviti podaci koji se mogu digitalno obraditi i pretvoriti u trodimenzionalne snimke, tj. dobiva se

trodimenzionalni prikaz unutrašnjosti snimanog objekta. Treba napomenuti da je nedostatak CT snimanja izloženost zračenju većem nego kod rendgenskog snimanja.

C14 je metoda za ispitivanje starosti umjetnine radioaktivnim izotopom ugljika. Ovom se metodom zbog njezine složenosti, jer je za točne rezultate uz minimalna odstupanja potrebno imati nekontaminirani uzorak dovoljne veličine, vrlo rijetko koristi, i to uglavnom kod arheoloških umjetnina.

Sve navedeno u ovom izlaganju jedan je od modela dokumentiranja stanja i obavljenih intervencija na kulturnom dobru koji se primjenjuje na Odjelu za tekstil Hrvatskog restauratorskog zavoda. Naglasak je na što i zašto bi trebalo obratiti pozornost tijekom prikupljanja dokumentacije, iako će oblik i opseg dokumentacije ipak ovisiti o konkretnom slučaju.

Temeljito dokumentiranje svih poduzetih postupaka je obvezan dio konzervatorsko-restauratorske struke i provlači se kroz sve faze konzervatorsko-restauratorskih radova. Postojanje dokumentacije pridonosi očuvanju kulturne baštine, umanjuje mogućnost nekvalitetnog izvođenja radova, neprimjerenog rukovanja umjetninom i nestanka umjetnine jer ostaje kao trag budućim generacijama vlasnika, konzervatora-restauratora te ostaloj stručnoj i široj javnosti.